

NEMZETISÉGI NÉPSZÍNМŰVEINK.

A magyar népszínmű sorsát *A falu rossza*nak 1875-iki nagy sikere évtizedekre eldöntötte. A század közepén a *Szökött kaonával* megindults a hetvenes évek legelején újra nekilendült műfaj sokban különbözött a Tóth Ede-féle formától. Ezek a régibb népies darabok egyfelől az úri osztályt is besorozták ábrázolásuk körébe, — főként ez jellemzi Szigligeti népszínműveit — másfelől a stilizált falusi élettel szemben nem egyszer a valóbszerű ábrázolású népdramával is kísérleteztek (Abonyi Lajos), végül pedig — mint például Szigeti József, meg-megpróbáltak az ú. n. középfajú dráma helyett népies *vígjátékok* színpadra vinni.

A falu rossza és a Tóth Ede nyomába lépő Csepreghy Ferencnek iránya mindeme törekvésekkel szemben olyan népszínmű-típust fejlesztett ki, amely — bár több tulajdonságával benne gyökerezik az előzményekben — mégis lényegében elüt a régibb formáktól. A félig népies színmű helyett teljesen paraszti környezetbe helyezi alakjait és meséjét, a *vígjátékkal* nem igen kísérletezik, a sötétebb festésű népdramát meg épen kerüli. Elfinomított népéletet mutat be: főalakjai jól fésült vasárnapi parasztok, s csak epizódfiguráival feleközik közelebb a való élethez.¹

Maga a fejlődésre olyan erősen ható Tóth Ede nem akart megmaradni ebben a formai és ábrázolásbeli egyoldalúságban. *A falu rossza* után *A kintornás családdal* és *A tolonccal* a maga népszínműi gyakorlatát gazdagabbá és változatosabbá iparkodott fejleszteni, sőt népdramát is tervezett.² A korai halál azonban megakadályozta szándékában. A helyére álló kiváló tehetségű Csepreghy Ferenc a mesternél nagyobb színpadismerettel és gondosabb drámaépítő képességgel *A falu rossza* formáját évtizedekre megrögzítette. *A sárga csikó* (1877) és *A piros bugyelláris* (1878) sikere és hatása épen olyan döntő jelentőségű lett, akárcsak Tóth Ede főművének feltűnése.

¹ Galamb Sándor: *A magyar dráma története 1867-től 1896-ig*. Budapest, 1937. I. k. 238. s. köv. I.

² Pap Károly: *Tóth Ede élete és művei*. 1894. 190. I.

De nemcsak ezek az irodalmi minták okozták, hogy a magyar népszínmű a mult század utolsó két évtizedében olyan kevés változatot tudott felmutatni. Hozzájárult ehhez az általános irodalmi ízlés, meg bizonyos színházi körülmény is. Mert ne feledjük, hogy a mult század második fele a polgári osztály kényelmes berendezkedésének korszaka. Azé a polgári osztályé, amely irtózik tragikus összeütközéseket látni a színpadon, nem akarja a népet a maga keserves és nyugtalanító életproblémáival megismerni és okvetetlenül megkivánja, hogy színház utáni vacsorájának jó hangulatát a darabok kibékítő megoldása biztosítsa. Ennek a közönségnek az igazi műfaja a tartózkodó, az élet képét bizonyos rózsaszínű köddel beburkoló *középfajú dráma*.¹

Másfelől azonban az is elhatározó fontosságú volt a kialakuló népszínműi formára, hogy a Népszínháznak vezető művészi egyéniségei Tamássy József és Blaha Lujza voltak. Nélkülük, illetőleg — Tamássy elég korai visszavonulása után — Blaháné nélkül a közönség magyar népies darabot nem fogadott a szívébe. Már pedig ennek a tüneményes művésznőnek csak a megfinomított paraszti élet ábrázolására volt képessége. Egyéniségének valami játszi érzelmesség volt a lényege, s visszariadt a szilajabb drámaiságtól, a sötétebb színektől, a selejtezetlen valóságstól. Amennyire lelke volt az énekes-táncos, stilizáló népszínműnek, épen annyira nem lelte helyét a merészebb festésű népdramában.²

A népszínműi forma merev megállapodását az egykorú kritika elég hamar észrevette, s irodalomtörténetírásunk is épen elég-szer emlegeti. Természetesen ennek az egyhelyben való topogásnak kényelmetlenségét elsősorban maguk az írók érezték. A megszokott körből kitörni azonban nem lehetett. A népdráma irányában alig kísérletezhettek. (Rákosi Jenőnek 1884-ben bemutatott *Magdolnája* kivétel.) S mivel vadonatújat nem alkothattak, beérték hát azzal, hogy a megszokott témát variálták. Változatokat játszottak el azon a húron, amelyből Tóth Ede és Csepreghy Ferenc csalt ki olyan közönségvonzó melódiákat.

Az egyik lehetséges változat az volt, hogy a sajátosan magyar népelet mellé sorakoztatták a hazai nem magyarajkú falusi élet rajzát. A magyar népszínmű körét kiszélesítették *nemzetiségi* népszínművé. A megoldás csábítónak és eredetinek

¹ Beöthy Zsolt szerint a középfajú drámák «a hibáknak, a féluton maradó bűnöknek költeményei». *Színműírók és színészek*. 1882. 9. 1.

² Különösen jellemző, hogy az 1871-ben a Nemzeti Színházban elfogadott *Betyár kendőjét* évekig nem lehetett Budapesten előadni — azért, mert Zsófi szenvedélyes szerepe nem talált Blaháné egyéniségéhez. Az értékes darabot csak a győri, kolozsvári és debreceni bemutatók sikere után illesztette műsorába a színház. V. ö. Galamb i. m. 249. 1.

látszott, hiszen régibb népszínműirodalmunk ritkán és inkább csak mellékalakoknak szerepeltette a zsidót, a cigányt vagy az idegen kiejtésű csavargót. Olyan darab, mint Szigligeti *Cigánya* (1853), ahol a főalakok között is akadt nem színmagyar szereplő — az általános gyakorlattal szemben a kivételek közé tartozott.

A nemzetiségek felé való fordulás szándékában ösztönző példa lehetett színműíróink előtt a magyar novellairódalom is. Mikszáth Kálmán *Tót atyafiai*nak nagy népszerűségére természetesen a színpad munkásai is felfigyeltek. De talán az a megfontolás is ösztönözhetette őket, hogy a nemzetiségi népszínművekbe könnyű volt politikai, vagy — hogy mai szóval éljünk — bizonyos világnézeti irányzatosságot elhelyezni. Burkoltan vagy leplezetlenül mód nyílt a színpadról a nemzetiségi együttérzés vagy a zsidók egyenjogúsítása felé kiszólni.

Érdekes és jellemző, hogy a nemzetiségi népszínművek divatjának elindítója épen egy nem magyar származású író: a magyar-oláh kultúrkapcsolatoknak lelkes és tiszteletreméltó hangadója, Moldován Gergely.

Ennek az érdemes etnográfusnak és nyelvtudósnak első darabja, *A szép Iliánna*. 1879. szept. 14-én került bemutatásra a kolozsvári nyári színházban.¹ Cselekménye olyan erdélyi faluban játszódik, ahol magyarok és oláhok vegyest lagnak. Bokotán Tódor, jómódú oláh gazda leányát, Iliánát, egy magyar legény, Jakab Bandi szereti. A fiú édesanyja, egy szegény özvegyasszony, szemet vet Bokotánra. Meg van azonban róla győződve, hogy ha fia összekerül Iliánnával, a gazda nem venné el őt. (Miért — ez nem világos.) Ezért elkezd áskálódni Bandi szándéka ellen. Hütlenség gyanújába keveri a leányt, mire bánatában a fia elbujdosik. Erre Iliánna elkeseredve Mikusán Tomának igéri kezét. Végül is a szokott népszínműi recipe szerint természetesen kiderül a leány egyenessége, Bandi is hazavetődik, és egymáséi lesznek. Toma pedig Fészek Borcsa nevű magyar parasztleányt veszi el. Így a darab, — melynek célzata a magyar-oláh testvériség propagálása — két vegyes nemzetiségű házassággal végződik.

Magában a népszínműben azonban nem is két, hanem sokkal több nemzetiség sorakozik fel. Van benne egy kuruzsló *cigány*asszony, egy drótotóst, meg egy *zsidó* kocsmáros is.

Az egykorú erdélyi bírálatok kiemelik a darabnak abbéli érdemét, hogy a népszínmű eddigi tárgykerét ki akarja bővíteni, és megdicsérik a mondanivaló nemességét is. Kifogásolják

¹ Nyomtatásban nem jelent meg. Sűgőkönyvét sem ismerem. L. róla: *Magyar Polgár* 1879. szept. 14. és 16., *Kelet* 1879. szept. 16. és Szász Károly: *Molnár György Kolozsvárott*, Bud. Szemle 1930. dec.

azonban a mese vékony sodrát, a színpadismeret hiányát, a lélektani botlásokat és főképen az eddigi népszínművekre emlékeztető fordulatok ismétlését. Az egésznek szerintük csak az epizódfigurák adnak valamelyes életet. Az esztétikai hibákon kívül felróják az írónak, hogy semmi sajátosan román jelleg sincsen a műben. A történet épenúgy megeshetnék színmagyar környezetben is. Csak a járulékos elemekben vannak etnográfiai érdekességek: szép oláh dalok és táncok fordulnak elő benne.

Moldován Gergely második népszínműve, *A falu ládája*, szintén Kolozsvárott került színre, 1881. okt. 22-én.¹ Ennek a műnek jóval kevesebb nemzetiségi vonatkozása van, mint az előbbinek. Történik az ötvenes évek végén «az erdélyi részek félreeső falujában». Oláh szereplői, oláh motívumai nincsenek, s csak annyiban számíthat némileg nemzetiségi darabnak, amennyiben a cselekvény egyik főmozgatója, Bernstein Jonathán, «a falu zsidaja».²

Moldován színműveinek a színpadismeret hiánya miatt nem volt számbavehető közönségsikere. De maguk az írók felfigyeltek kísérletére.

Moldován darabjainál sokkal nagyobb hatása lett Almási Tihamér *Tót leányának*, melyet a Népszínház 1882. nov. 3-án mutatott be. Pedig az első előadáson ez a mű is kegyetlenül megbukott. A szerző meg sem jelenhetett a lámpák előtt. A bemutatót követő, előre megrendelt vacsora pedig az egyik kortárs szerint halotti tornak is beillett volna.³ A darab azonban kiheverte a bemutatón elszenvedett bukást és rövidesen 100 előadást ért meg.

Meséje abból indul el, hogy tótok nyári munkára vonulnak le az egyik magyar faluba. Hankába beleszeret az egyik magyar legény, de szülei a leány tót volta miatt ellenzik a házasságot. A fiút egyébként egy magyar leány is magába akarja bolondítani s bájitalt kever a borába. (Ezt a szert egy vénasszonytól kapta, ez meg egy baromorvostól, aki beteg csikónak szánta.) Az italt véletlenül az egyik tót legény issza meg s rosszul lesz tőle. A baromorvos meglátta, amikor Julis a borba töltötte a szert, s megfenyegeti, hogy mérgezés miatt feljelenti, ha nem lesz a felesége. A bonyodalom további fordulatait fölösleges elmondani. Minden jóra fordul, s végül tót leány és magyar legény összekerülnek.

Az összeütközés főmozgatójára nyilván Lukácsy Sándor *Vereshajúja* (1877) volt hatással. Amiképen ott a vereshajúság,

¹ Nyomtatásban ez sem jelent meg. Kézírtos példánya a Nemzeti Múzeumban található: Qu. Hung. 1769.

² *Kelet*, 1881. okt. 23.

³ Verő György: *A Népszínház Budapest színi életében*. Budapest, 1925. 190. l. — A mű megjelent mint a *Népszínház Műsorának* füzete.

itt a leány tót nemzetisége az oka a szülői ellenkezésnek, s mint amott, itt is a leány nemes lelke győz az elfogultságon. Beöthy Zsolt ezenkívül még más hatást is észrevett. Rámutat Abonyi Lajosnak *A néhai meszes tót* című novellájára. Itt is egy magyar parasztleány szeret bele egy vándorló tót leányba s «egy anekdóta-szerű kaland után» feleségül veszi.¹

Az első előadás közönségét nyilván a történet nehézkes elindulása, a szerkezet mesterkéeltsége, a fordulatok véletlenszerűsége, valamint a komoly és bohózáti elemek szervesetlen összekeverése tartotta vissza a tetszénnyilvánítástól. De közrejátszhatott az a körülmény is, hogy a tót alakok rokonszenvesebbek, mint a magyarok. A színház maga mindent elkövetett a siker érdekében. A darabot elsőrangú szereposztásban mutatta be, a díszletek nagyon tetszetősek voltak, s Blaháné öltözete — ő játszotta Hankát — az Iparművészeti Múzeumban elhelyezett népviseletek egyik példánya után készült.²

Az előadásra fordított gond, a hang frissesége, a nemzeti-ségi környezet újsága és Serly Lajos zenéje végül is meghozta a sikert. Az «Ici-pici nyúl»-nóta pedig sokáig népszerű dal maradt, s az utcát is meghódította.³

A hatáson felbuzdulva Almási két esztendő múlva újabb nemzeti-ségi népszínművel állít a közönség elé. *Cigány Pannája* azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.⁴

Cselekvénye három ágra szakad, de a végén a szálak egybefonódnak. Marci, Vámosi törvénybírónak fia, annyit hall Cigány Panna szépségéről, hogy a falu népe előtt megfogadja: majd ő megmutatja, miképen kell elbánni a begyes leánnyal. Csakugyan megzavarja Panna fejét, de közben maga is belé-szeret. Mikor az önrzetes cigányleány hírt vesz a legény fogadásáról, ellöki magától. Később azonban mégis az övé lesz, mert meggyőződik róla, hogy a fiú igazán szereti. A dráma másik ága, hogy Rudi cigányvajda bosszút akar állani Vámosin. Sok évvel azelőtt rajtakapta a bírót, amikor feleségét megölelte. Kést emelt az asszonyra, meg is sebezte, de az nem halt meg, hanem világgá ment s magával vitte Rudi kis fiát. Most a bosszúvágó vajda kicsalja Vámosit az erdőbe s két pisztolyt tesz eléje. Egyik töltve van, a másik üres. Kényszeríti Vámosit, hogy válasszon közülük és lőjön magára. Az erdőbe érkező falusiak megakadályozzák az istenitélet-szerű párbajt. Végül kiderül, hogy Marci Rudinak elveszett fia. A cselekvény harmadik ága egy községi bíróválasztás körül bonyolódik.

¹ *Színházi esték*. Budapest, 1895. A darabról szóló bírálat.

² *Budapesti Hírlap*, 1882. nov. 3. 1.

³ Verő György i. m., — *Vasárnapi Újság*, 1882. 46. sz. — *Fővárosi Lapok*, 1882. nov. 4.

⁴ Első előadása 1884. ápr. 4. a Népszínházban. Megjelent az *Olcsó Könyvtárban*.

A darab menete elég friss, eleven, de a cselekvény zsúfolt. A szereplők nem cselekszenek szükségszerűen, hanem az író önkénye szerint. A mese egyes szálainak egymásba fonása eléggé sikerült, a fordulatok és a kifejlés azonban épen olyan szeszélyesek, akárcsak az alakok jellemzése.

A bemutató közönsége ezt a művet is hidegen fogadta, akárcsak a *A tót leányt*, a többi előadásé azonban nem javította meg a véleményt, mint az előbbi darab esetében történt. A lényegbeli hibákon kívül hozzájárulhatott az elutasító magatartáshoz az is, hogy a cigányokat a magyar irodalomban megszoktuk komikus alakoknak tekinteni, Panna és Rudi azonban komoly, romantikus temperamentumok: cigányos beszédjük nem illik a szenvedélyes kitérősekhez.¹ Az egész műből voltaképpen csak egyetlen dal az, ami igazán népszerű lett.²

A cigányélet mint komoly drámai anyag ezután nem is vonzott nevezetesebb színműírókat. Csak a Krisztinavárosi Színkör színpadán próbálkozott meg két esztendő múlva vele Mészáros István a *Cigányvér* című népszínműben. A lírai elemek túlnyomósága miatt a darab pár előadás után végképpen letűnt a műsorról.³

Természetes, hogy a cigány mellett a zsidó is megjelent mint népszínműi tárgy és főalak. Klárné Angyal Ilkától, a Népszínház kiváló komikájától 1884. november 21-én került bemutatásra *Az árendás zsidó*.⁴ Ez a filosemita tendenciájú színmű mint ellenhatás kapcsolatban lehet az akkoriban rövid időre föllángolt zsidóellenes mozgalommal.⁵

Blum Dávid kocsmáros és felesége — mivel maguk gyermektelenek — egy anyjavesztett kis leányt nevelnek fel. Annyira magukénak vallják a kis teremtést, hogy később is, amikor már felserdült, s amikor más faluba költöznek vele, mindenki az ő gyermeküknek hiszi. A szép leányba beleszeret a falusi bírónak fia. A zsidó házaspár azonban hitsorsoshoz akarja erőltetni, s természetesen a bíró is tiltakozik, hogy fia zsidót vegyen el. A szülői kényszerítés elől a két fiatal megszökik. Egy vendégfogadóba vetődnek, ahol kiderül, hogy a tulajdonos épen a leány apja. Annak idején türehetlen féltékenysége miatt hagyta ott a felesége. Most természetesen,

¹ *Vasárnapi Ujság*, 1884. 15. sz., *Fővárosi Lapok*, 1884. ápr. 5., Verő György i. m. 192. l.

² «Cigány Panna az a híred, — Hogy kőből van a te szíved. — Kő a szíved, jég az ajkad: — A szerelem — A szerelem — Nem fog rajtad.» (Énekelte Blaháné cimbalom-kísérettel a I. felvonás 1. jelenetében.)

³ Bemutatója 1884. aug. 14-én. Nyomatásban nem jelent meg. Sűgő-könyvét sem ismerem. L. róla: *Budapesti Hírlap* 1884. aug. 15. és *Fővárosi Lapok* 1884. aug. 15.

⁴ Nyomatásban nem jelent meg. Rendezőpéldánya a Nemzeti Színház könyvtárában.

⁵ Demény Mária: *Az újabb magyar népszínmű története*. 31—32. l.

hogy napvilágra jön a leány keresztényvolta, a fiatalok egybekelésének akadályá elhárul.

Klárné Angyal Ilka teljesen a népszínművek taposott útján jár. Bizonyos színpadismeret kétségtelenül mutatkozik a darabban, de egyéb említésreméltó sajátosságai nincsenek. Furcsa, hogy a szerző a népies dalok közé kuplét is vegyít s ezzel mintha egy pillanatra átcsapna az operett területére. Bántó valószínűtlenség, hogy a második felvonás nyílt utcán pereg le, pedig egészen intím jellegű dolgokról esik szó benne.¹

Nyilván *Az árendás zsidó* főfordulata járt eszében Lukácsy Sándornak, amikor az 1887. szept. 23-án a Népszínházban bemutatott *Rebekáját* megírta.² Itt azonban a származási titkok kiderülésének valóságos áradata hömpölyög a néző elé. A hősnő egy zsidó kiejtéssel beszélő leány. Szerelmes a jegyzőbe, aki magáról azt hiszi, hogy zsidó. Természetesen gondosan rejtegeti származását, de hiába. Kipattan zsidó volta, épen akkor, amikor Rebekáról meg az sül ki, hogy keresztény. Végül is azonban jóra fordul minden, mert — óh csodák csodája! — rájövünk, hogy a jegyző *mégsem* zsidó.

A darabnak nemcsak a tartalomból kivilágló erőszakoltság az egyetlen hibája. Még sokkal nagyobb baj az egészen eláradó izléstelenség.³

Kedvesebb hangú nemzetiségi népszínmű került bemutatásra a Népszínház deszkáin 1889. nov. 15-én. A művet jó hír előzte meg: a színház pályázatának megnyert 100 aranya. Címe: *Náni*, szerzője: Follinusz Aurél.⁴

A bonyodalomnak csomója ugyanaz, ami a legtöbb nemzetiségi tárgyú darabban. Egy Boszniából hazatérő magyar baka magával hozza sváb kedvesét, akit útközben Glogovácon ismert meg. Velük jön Náni apja és bátyja is, hogy megnézzék a magyar legény gazdaságát. Azonban a fiú nagybátyja, Szilasi Péter, is szemet vet a csinos menyasszonyra, maga akarja elvenni, a bakának pedig a saját leányát szánja. Ha a fiú ellenszegülne, el van szánva, hogy tönkre teszi ennek anyját, akinek egész vagyona a kezében van. Amikor kiderül, hogy Józsi szegény, az öreg német is ellene fordul a házasságnak s kényszeríti leányát, hogy szakítson kedvesével. Kétségbeesésében Józsi öngyilkosságot akar elkövetni, de kicsavarják kezéből a pisztolyt. Erre az öreg elérzékenyedve neki adja a leányt, s az anyagi bonyodalom is rendbejön valahogy.

¹ *Vasárnapi Ujság*, 1884. 48. sz. — *Fővárosi Lapok*, 1884. nov. 22.

² Nyomtatásban nem jelent meg. Sűgőkönyve a Nemzeti Színház könyvtárában.

³ *Vasárnapi Ujság*, 1887. 40. sz. A népszínművet gyöngesége ellenére is a Krisztinavárosi Színház 1890. júniusának végén felújította. (L. az egykorú lapokat!) Talán Dankó Pista zenéje vonzotta a közönséget.

⁴ Sűgőkönyve a Nemzeti Színház könyvtárában.

A felépítésen kapkodás látszik, s a darab hanglata is nagyon billeg; az első felvonás csapongóan vidám, a többi egyszerre csak komorra válik. Ami a jellemzést illeti, feltűnő, hogy a sváb figurák rajza lényegesen sikerültebb, mint a magyar alakoké. Említésreméltó, hogy egyik fordulatára, amikor Józsi erszényt vág Náni szeme közé, egy nagyszerű francia szalon-darab hatott: Dumas *Kaméliás hölgyének* nagyjelenete. A közönség nyilván a legtöbbet egy Bukovay Absentius-féle ősjogász figuráján derült, aki állandóan kártya- és billiárdnyelven beszél. A darab a hibák ellenére is népszerűvé tudott válni, s nemcsak a fővárosban, hanem vidéken is sokszor játszották.¹

Lászy Viktornak a Krisztinavárosi Színkörben 1890. május 19-én bemutatott *A mádi zsidóját* csak épen megemlítjük. Egykorú bírálatok szerint a főalak áldott, jó ember volt, a szerelmes párnak valóságos őrangyala. Amennyire a szöveg ismerete híján meg tudjuk állapítani, a darab telve lehetett más népszínművekből merített mozzanatokkal.²

A következő esztendő ismét Klárne Angyal Ilkától hoz nemzetiségi népszínművet. Az 1892. ápr. 23-án a Népszínházban színrekerült *Szep Darinka* valóságos gyűjteménye a népszokásoknak és etnográfiai elemeknek.³

Csörgő községi bíró azt akarja, hogy fia, Balázs, egy Holló nevű gazdag mészáros leányát vegye el. A bírónak ugyanis nagy szüksége van pénzre, mert hogy a végrehajtás szegényét elkerülje, hozzányúlt a község vagyonához. A Csörgő-fíú azonban egy bosnyák leányt szeret, akivel katonakorában ismerkedett meg, s akinek csuládjánál el volt szállásolva. Apja kényszerítése előtt mégis meghajlik. Épen amikor kézfogóját ünneplő a mészáros-leánnyal, beállít a faluba egy bosnyák medvetáncolatú csoport, köztük a fiú-ruhába öltözött Darinka. Természetesen nagy kavargodás támad. A mészáros megtagadja leányát Balásztól. Erre a bíró másik gyermeke, Lidi akarja magát feláldozni apjáért. A még javakorban lévő Hollónak szinte ő maga kéri meg a kezét. A mészáros örömmel venné el a szemrevaló leányt, az áldozatra azonban nem kerül sor, mert Darinka tekintélyes összeget örökölt apjától s kifizeti leendő apósa minden kötelezettségét. Közben Lidi is megszeretett egy bosnyák legényt, s így ez a darab is kettős vegyes házassággal végződik.

Sok valószínűtlenségre felépített történet. A megoldás meg épen deus ex machina-szerű. Érzi ezt maga az író is, amikor

¹ *Vasárnapi Ujság*, 1889. 47. sz. *Fővárosi Lapok* 1889. nov. 16. Verő György i. m. 234. l.

² *Fővárosi Lapok* 1890. máj. 19. és egyéb egykorú újságok.

³ Nyomtatásban nem jelent meg. Sűgőkönyve a Nemzeti Színház könyvtárában.

Balázsszal a darab vége felé ezt mondatja: «Most velünk volt az Isten. E védangyalt küldte nekünk megmentésünkre. De ilyen égi csodák ritkán esnek az életben.» — Maga a felépítés és az anyag megmunkálása elég színpadismeretre vall, a megszokott népszínműi formával szemben azonban nem mutat eredetiséget. A magyar és bosnyák szereplők egymással való beszélgetése úgy intéződik el, hogy amikor Balázs Boszniában tartózkodott, rákapatta Darinkát a magyar szóra. Lidi pedig igen kedves jelenetek során tanítja magyarul az egyik bosnyák legényt.

Etnográfiai mozzanatokkal tele van a darab. Előfordul benne kólótánc és több szerb szöveggel. Említésre-méltó írói merészség, hogy színpadról bizonyos aktualitásokra is kiszólnak a szereplők: emlegetik — természetesen név nélkül — Baross Gábor minisztert, a vasútépítést és a zónarendszert.

Budapesti nagy színpadra nem került, de vidéken elég sokszor játszott darab volt Törös Tivadar, aradi ujságírónak *Az örmény* című népszínműve. A nagyváradai színház mutatta be 1891. június 22.-én, de van tudomásunk aradi és eperjesi előadásairól is. Hogy három év múlva az óbudai szinkör is elővette, arra mutat, hogy lehetett valami közönségvonzó a darabban.¹

Amennyit a korabeli híradásokból össze lehet róla szedni, — bohózatba, sőt operettbe hajló népszínmű lehetett. A népdalok mellett kuplék, valcerek, indulók (Barna Izso szerzeményei) is előfordultak benne. Főalakja a *Bolond Istók* révén annak idején népszerű Afganisztán Vártán, szamosújvári ügyvéd volt. Örményeken kívül szerepeltek benne oláhok is, zsidók is, sőt még — magyarok is.

Almásy Tihamérnak *Spitzer Régije* (Népszínház, 1892. okt. 5.) nem nevezhető voltaképpeni népszínműnek. Meséje városban játszódik, s alakjai a paraszti osztálynál magasabb társadalmi rendhez tartoznak. A darab irányzatos volt: a polgári házasság mellett feszített lándzsát. A címszereplő nem főalakja a darabnak. Voltaképpen nem cselekszik egyebet, mint közbenjár a szerelmesekért. Egyébként az egész mű vaskos, nem egyszer izléstelen.²

Az 1892-es és 1893-as évben három azonos című nemzetiségi darabról van tudomásunk: Kerekes P. Mihálynak, Margitay Dezsőnek és Paál Gyulának *Cine mintye*-iről. Kerekes

¹ Nyomatásban nem jelent meg. Sűgőkönyvét sem ismerem. Előadásairól: *Pesti Hírlap* 1891. jún. 24., 1895. márc. 2. 1894. júl. 4., *Buda-pesti Hírlap* 1894. júl. 4.

² Nyomatásban nem jelent meg. Sűgőkönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. V. ö. *Pesti Hírlap* 1892. okt. 6., *Buda-pesti Hírlap* 1892. okt. 6.

darabja Székesfehérvárott került színre, Paál Gyuláé¹ Rimaszombaton.² Margitay Dezső műve a Népszínházban 1893. március 17.³

Közülük csak Margitay darbjáról érdemes pár szót ejteni. Művében az író sötétebb színeket használt, mint általában népszínműveinkben megszoktuk. Ez dicséretes sajátság volna, meséjének lassú haladása, bágyadt mozgása azonban megakadályozta, hogy hatása legyen. Olyan faluban játszik, ahol magyarok és oláhok vegyesen együtt élnek. Egyik alakja, Kasku, Ereckmann-Chatrion valaha eléggé népszerű *A Rantzauk* című darbjából az öreg Rantzaut juttatja az olvasó eszébe.

Ugyancsak komorabb hangú népszínmű *Zöldi Mártonnak A pápa* című négyfelvonásos darabja.⁴

A darabnak csupa oláh szereplője van. Egy pápa felnevel egy árvából kimentett leányt, Maricát. Mikor a leány felnő, neveltjébe beleszeret. A szép teremtésért két oláh legény is bolondul. Összeverekednek miatta, s az egyik megöli a másikat. A pápa özvegyember, s mivel az egyházi törvények nem engedik az újranősülést, leveti reverendáját.

A napilapok bírálatai megállapítják, hogy bár teljesen oláh környezetben játszik, nincsen semmi igazán oláh jellege. Szentimentális hangú, nagyon közepes munka lehetett.⁵

A nemzetiségi népszínművek divatjának elindítója, Moldován Gergely még egyszer megpróbálkozik kedvelt műfajával. Négyfelvonásos népszínművét, *Flórika szerelmét*, 1901. nov. 30-án mutatta be a Népszínház.⁶

Az erdélyi havasokban játszó darabnak csomója Bokotán gazdag juhász fogadott fiának, Jonnak szerelme egy szegény szénégető asszony leánya, Flórika iránt. Leányrablás, átok, egy régesrégii titok kipattanása a mese mozgatói. Az erős összeütközés persze itt is kibékítően oldódik meg.⁷

A nemzetiségi népszínművek korszaka 1903. szept. 9-én, a Népszínházban bemutatott *Cigányélettel* zárul. Szerzője, Dankó Pista, a bemutatókor már nem élt. Emlékműve javára hozta színre a Népszínház.⁸ A gyenge kísérlet Rigó Jancsi cigány-

¹ *Pesti Hirlap*, 1892. jún. 23. Szövegét nem ismerem.

² «*Gömör-Kishont*», 1893. okt. 12. és okt. 19. Szövegét nem ismerem.

³ Nyomatásban nem jelent meg. Sűgőkönyve a Nemzeti Színház könyvtárában. V. ö. *Vasárnapi Újság*, 1893. 13. sz., *Pesti Hirlap*, 1893. márc. 18., *Budapesti Hirlap*, 1893. márc. 18.

⁴ A Városligeti Szinkör mutatta be 1894. aug. 31-én. Nem jelent meg nyomtatásban. Szövegét nem ismerem.

⁵ *Fővárosi Lapok*, 1894. szept. 1., *Pesti Hirlap*, 1894. szept., *Budapesti Hirlap*, 1894. szept. 1.

⁶ Nyomatásban nem jelent meg. Kéziratos példánya a Nemzeti Múzeumban. Qu. Hung. 1911.

⁷ *Budapesti Hirlap*, 1901. dec. 1., *Pesti Hirlap* 1901. dec. 1.

⁸ Szövegét nem ismerem. V. ö. egykorú lapok bírálatait és Verő György i. m. 303-304. l.

primásnak akkortájt nagy port felver szerelmi kalandját választja a cselekmény kiinduló pontjául. A nevek természetesen mások, de a vonatkozás világos. A csak szerzője miatt érdekes népszínműről nem lehet sok szava az irodalomtörténet-írásnak.

A magyar népies színműirodalom ekkor már új, termékeny utakra tért. Gárdonyi Géza *Bora* megmutatta azt az egyik irányt, amelyen haladva a műfaj felfrissülhet és új értékeket hozhat irodalmunknak. Addigi népszínműveinkben szervetlenül vegyült össze a zenével-táncsal tarkázott stilizált főtörténet a valószerűen megrajzolt mellékalakok észjárásával és beszédjével. Gárdonyi ezekben az epizódfigurákban mutakozó valószínűbb ábrázolási formát önállósította, illetőleg emelte darabjában a főtörténet rangjára. Ezáltal kiválasztotta a régi népszínmű egyik alkotó elemét. A táncos-muzsikás, stilizált elem, a népszínművek e másik alkotója, — *A bor* 1901-iki bemutatója után három esztendővel önállósult népies operetté Bakonyi-Kacsóh rendkívüli sikerű *János vitézében*.¹

A nemzetiségi népszínmű abból a helytelen írói megfontolásból fakadt, hogy egy mozdulatlanságba dermedt műfajt pusztán tárgyi variációkkal fel lehet frissíteni. Nem vette észre ez az irány, hogy csak jelentős formai átalakulás vagy az írói szemléletnek gyökeres megváltozása hozhat az irodalomban új, életképes mozgalmat. A nemzetiségi népszínművekben ilyesmiknek nyoma sem volt. Szerzőik ugyanazzal a szerkesztési móddal, ugyanazzal a szemlélettel, ugyanazokkal az alakokkal és sorsfordulatokkal, ugyanazokkal a rekvizitumokkal dolgoztak, mint a magyar falusi életből merítő kollégáik. Csak a ruhák változtak, akik hordozták, lényegben ugyanazok a színpadi figurák maradtak. Az egész műfaj-változat pusztá ismételtetése volt az ugyanakkor ugyanazon a színpadon velük párhuzamosan futó magyar környezetű népszínmű-típusnak.

Az újnak hirdetett irány nem hozhatott hát lényegében semmi újat. Termékei közül egyik-másik megélt egy-két esztendőt, de hosszabb ideig nem tudtak színpadon maradni. Vizsgálatuk csak az irodalom- és a színháztörténetészt érdekelheti.

GALAMB SÁNDOR.

¹ V. ö. Hevesi Sándor: *A régi népszínmű és a magyar nóta c. értekezését Az igazi Shakespeare és egyéb kérdések c. kötetben.* Budapest, 1920.